

УДК 811.161.2

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2022.274925>

В. П. Заскалета

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: v_zaskaleta@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1294-0329>

Л. В. Гмиря

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: lyudagm@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8562-2746>

Г. Б. Мінчак

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: minchakgb@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1673-475X>

СУВЕРЕНОНІМИ ЯК НОВІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ОБРАЗУ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА В УКРАЇНСЬКІЙ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Abstract

The article examines the sovereignonyms of Russia as an aggressor state waging a brutal, but unprovoked, war against Ukraine recorded in modern online publications and social networks. The article substantiates the emergence of neosovereignonyms by the need of Internet communicators to name the state that conducts aggressive actions against Ukraine as accurately as possible, and to convey in these names the emotions caused by such actions. It is proved that the analyzed neosovereignonyms explain the defining characteristics of the Russian Federation today: formation of neo-totalitarianism; inconsistency of economic and military power with ambitions for world hegemony; absurdity, from the point of view of Ukrainians, of domestic and foreign policy; underdevelopment of civil society; lack of critical thinking even among the educated population; cult of cruelty, atrophy of empathy for Ukrainians among ordinary Russians; slavish obedience, inability of Russian society for mass anti-war protests. Most of the analyzed sovereignonyms have a clear negative evaluative color, thanks to which the emotions of the nominees, such as anger and contempt, are expressed explicitly or implicitly, which serves as an indicator of the attitude of the Ukrainian society towards the aggressor state.

According to the structure, the studied onyms can be simple one-word, complex one-word and multi-component ones. From the point of view of derivation, one-word sovereignonyms for the designation of the Russian Federation as an aggressor state were formed by a lexical-semantic method (onymization and transonymization), i.e., they are neosemants, and by morphological methods – compounding, affixation and abbreviation. From the point of view of structure, compound sovereignonyms are subjunctive noun-type phrases.

Keywords: sovereignonym, neosovereignonym, motivation, connotation, derivative, derivation, Internet communication.

Анотація

У статті досліджено зафіксовані в сучасних інтернет-виданнях та соціальних мережах сувереноніми Росії як держави-агресора, що веде жорстоку, проте нічим не спровоковану війну проти України; обґрунтовано появу неосуверенонімів потребою інтернет-комунікантів якнайвлучніше назвати державу, яка веде агресивні дії проти України, та передати в цих назвах емоції, викликані такими діями. Доведено, що аналізовані неосувереноніми експлікують визначальні на сьогодні характеристики Російської Федерації: становлення неототалітаризму; невідповідність економічної

і військової потуги амбіціям на світову гегемонію; абсурдність, з погляду українців, внутрішньої і зовнішньої політики; нерозвинутість громадянського суспільства; брак критичного мислення навіть в освічених верств населення; культ жорстокості, атрофія емпатії до українців у пересічних росіян; рабська покірність, нездатність російського суспільства на масовий антивоєнний протест. Більшість проаналізованих суверенонімів має виразне негативне оцінне забарвлення, завдяки якому експліцитно чи імпліцитно виявляються переважно такі емоції номінантів, як гнів і зневага, що слугує індикатором ставлення українського соціуму до держави-агресора.

За будовою досліджені оніми є простими однослівними, складними однослівними та складеними. З погляду деривації однослівні сувереноніми на позначення Російської Федерації як держави-агресора утворено лексико-семантичним способом (онімізацією та трансонімізацією), тобто це неосеманти, і морфологічними способами – складанням, афіксацією та аббревіацією. Складені сувереноніми структурно являють собою підрядні словосполучення іменникового типу.

Ключові слова: суверенонім, неосуверенонім, мотивація, конотація, дериват, деривація, інтернет-комунікація.

Вступ. Відомо, що окупація Криму, воєнні дії на Донбасі, повномасштабне воєнне вторгнення до України Російської Федерації 24 лютого 2022 року активізували в інтернет-комунікації відповідну лексику та зумовили виникнення нової, зокрема неосуверенонімів. Суверенонімами називають назви суверенних держав (Торчинський, 2008, с. 79). Неосуверенонімами на позначення Російської Федерації (далі РФ) кваліфікуємо сувереноніми, що з'явилися протягом 2014–2022 років в інтернет-комунікації як номінації держави-агресора.

Інтернет-комунікація – це складне гетерогенне явище, на яке впливають соціальні, комунікативні і технічні параметри онлайн-середовища, жанру і мовної особистості користувача. Інтернет-видання й соціальні мережі – два види “мультижанрових платформ із різними принципами передавання інформації, де виявляються суперрізноманіття і мультимодальність мови комп’ютерно опосередкованого спілкування” (Костюк, 2021, с. 3), у якому активно творяться і вживаються сувереноніми – одна з тематичних підгруп суспільно-політичної лексики, яка потребує перманентного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лексико-семантична система мови дуже динамічна: деякі слова переходять на периферію мовного вжитку, частина застарілих слів реактуалізується, водночас безперервно запозичаються слова з інших мов, виникають нові слова і з’являються нові значення в наявних лексемах, тобто словниковий склад мови перманентно оновлюється, зокрема завдяки оказіональній деривації. Це оновлення перебуває у фокусі постійного зацікавлення лінгвістів.

На матеріалі вебкоментарів виокремлено тематичні групи неолексики, виникнення якої зумовлене анексією Криму Російською Федерацією та воєнними подіями на сході України (Заскалета, 2017). Умотивовано необхідність аналізу суспільно-політичного неолексикону в період гібридної війни; увиразнено роль інтернет-комунікації як майданчика для апробації новотворів, неосемантів і неозапозичень; виконано інтегральний аналіз семантичних, формальних і соціонормативних аспектів нових суспільно-політичних номінацій (2014 – 2019 рр.), з’ясовано особливості їхнього функціонування в мові інтернет-видань і соціальних мереж (Костюк, 2021).

Проаналізовано частоту вжитку деяких варіантів назви країни-агресора в соцмережах і ЗМІ (Жиленко & Серобян, 2022) та мовний образ Росії як ворога на матеріалі ЗМІ періоду російсько-української війни (Булик-Верхола, 2022). Установлено, що на репрезентацію емоцій впливає культура (Петренко, 2018).

Незважаючи на значний інтерес до проблем омовлення різних суспільно-політичних явищ, вербалізація образу держави-агресора неосуверенонімами, зокрема

номінативний, конотативний та дериваційний аспекти, не була предметом окремого дослідження в україністиці.

Мета статті полягає в з'ясуванні мотивації виникнення неосуверенонімів на позначення Російської федерації як держави-агресора, їхньої конотації та дериваційних особливостей. Для реалізації цієї мети виконано такі завдання: визначено основні неосувереноніми на позначення РФ; виявлено мотивацію цих онімів; проаналізовано конотативне забарвлення неосуверенонімів; з'ясовано їхню будову та спосіб творення.

Матеріалом для дослідження стала відповідна лексика, ужита в інтернет-комунікації (здебільшого в соціальних мережах) за останні вісім років.

Методи та методологія проведеного дослідження. У роботі використано загальнонаукові методи аналізу та синтезу, завдяки чому вдалося узагальнити теоретичні засади вивчення нових онімів, та власне лінгвістичні методи, а саме: описовий як основний із застосуванням прийомів зовнішньої і внутрішньої інтерпретації, структурний метод (методику аналізу за безпосередніми складниками) та метод компонентного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Події повномасштабного збройного вторгнення Російської Федерації в Україну, окупація нею частини території України, давно, можливо ніколи, не бачені й нечувані світом звірства (катування полонених, гвалтування дітей і дорослих, застосування тактики вогняних валів до густонаселених міст, використання заборонених видів зброї, руйнування цивільної інфраструктури), мародерство та інші злочини російських вояків помітно відбилися на лексичному і фразеологічному складі, орфографії та граматичних особливостях мовних реакцій українців на дії російських загарбників.

Безперечно, вербальне вираження цих реакцій передає емоції та емоційні стани людей – жертв російської агресії. Такими жертвами в Україні є всі її громадяни, адже путінська Росія поставила собі за мету денацифікувати українців і демілітаризувати Україну, тобто знечолити суверенну державу, знищити ЗСУ – законне мілітарне утворення Української держави й українців як націю. Абсолютна більшість громадян України стала на захист незалежності своєї Батьківщини: боротьба з ворогом триває на всіх фронтах – військовому, політичному, дипломатичному, інформаційному, культурному, спортивному тощо. Для багатьох єдиною, проте надійною і переважно високоточною зброєю стало слово. Саме ним журналісти, політики, актори, спортсмени, письменники, пересічні громадяни запевняють у неодмінній перемозі України у війні, надають психологічну допомогу, підтримують тих, хто потрапив до окупації, переконують у життєвій необхідності допомагати власній армії і, між іншим, кепкують із ворога – послідовно, аргументовано, саркастично розвінчують міф про велич Росії і непереможність “другої армії у світі”.

Українські інтернетні комуніканти (користувачі соціальних мереж, блогери) чітко окреслили таке явище, як сучасна РФ й утілили своє ставлення до нього у відповідних суверенонімах, перейменувавши РФ чи реактуалізувавши (повернувши до активного ужитку) її старі назви. Так інтернет-комунікація стала майданчиком для апробації неосуверенонімів на позначення держави-агресора – новотворів, неосемантів і неозапозичень. У статті сувереноніми написано з великої літери відповідно до правил написання власних назв чинного правопису. В ілюстраціях до викладу теоретичного матеріалу здебільшого збережено авторську орфографію. Побіжно зауважимо, що в інтернет-комунікації випадки дотримання норм уживання великої літери в іменуваннях осіб, пов'язаних з агресивною політикою РФ, у найменуванні самої Росії кількісно істотно поступаються написанням із малої літери.

Основною функцією іменників та іменникових словосполучень є називання предметів, явищ, понять, опредмечених дій. Інтернет-комуніканти, творячи сувереноніми на позначення РФ, намагаються вияскравити в таких позначеннях конкретну ознаку, певний факт, пов'язані з цією державою. Функція називання, однак, не єдина. У неологізмах-суверенонімах цілком очевидною для носіїв української мови є функція передання ставлення до держави-агресора, що реалізується за допомогою емоційного забарвлення відповідних номенів.

До частовживаних належить суверенонім **Болота** (*“На болотах оголосили додаткову могилізацію”*) – натяк на заболочену місцевість, на якій згодом постала столиця Росії – м. Москва. Слово *болото*, за СУМ (т. 1, с. 215), має три значення: два прямі, а третє – переносне, причому вживане лише в однині. Натомість стосовно РФ, схоже, воно вжито у двох (першому і третьому (тут уже у формі множини) значеннях одночасно: 1 – ‘грузьке місце з надмірно зволуженим ґрунтом, часто зі стоячою водою та вологолюбною рослинністю; bagno (в 1 знач.), трясовина’ (натяк на те, що столиця РФ м. Москва постала на болотах і значно пізніше від столиці України – м. Києва) та 2 – ‘тільки одн., перен. усе те, що характеризується брудом, застоєм, відсутністю живої діяльності, ініціативи’). Отже, у цьому найменуванні констатація того, що в РФ, на відміну від України, немає розвинутого, активного, свідомого громадянського суспільства, здатного на масштабний протест проти насправді злочинної влади. Суверенонім *Болота* виник унаслідок метафоричного переосмислення лексичного значення загальнозживаного слова *болото* та його онімизації. Цей номен має негативну конотацію і передає зневажливе ставлення мовців до РФ.

Активізація найменування РФ як **Московії** (*“Херсон, Миколаїв, Одеса – це Україна, це споконвічні українські землі, до яких московія не має жодного відношення...”*), з одного боку, акцентує на історичній назві Росії та її державних утворень: Московського князівства, царства, імперії, а з другого – спростовує / заперечує її “законне право” на спадщину Київської Русі. З цією ж метою використовують давню назву **Залісся** (*“Нікого більше не чути – тільки їх. Ні поляків, ні литовців, ні чехів, ні угорців, ані німців. Тільки громадян дрімучого Залісся”*) – історичну ділянку в межиріччі Москви та Оки в Середньовіччі, емоційно увиразнюючи віддаленість Росії від цивілізованого світу.

До реактуалізованих належить також суверенонім **Кацапія** (*“З кацапії йде до нас біда”*), утворений за аналогією до назв інших держав, наприклад, *Франція* – країна французів, *Італія* – країна італійців тощо, проте номен *Кацапія* має виразне негативне емоційне маркування, оскільки це дериват від застарілої зневажливої розмовної назви росіян – *кацапи* (СУМ, т. 4, с. 123). За ЕСУМ, лексема *кацап*, “очевидно, утворена від *цап* за допомогою специфічного компонента *ка-* як жартівливе позначення людей, що носять довгі бороди” (ЕСУМ, т. 2, с. 408). Мотиваційний зв'язок з арабським словом *kaṣṣāb* зі значенням “м'ясник” автори цього словника вважають недостатньо обґрунтованим (ЕСУМ, т. 2, с. 408), однак непояснена, невиправдана жорстокість сучасних російських загарбників на території України стосовно інших людей, щодо тварин говорить на користь другої версії. Зафіксований також спотворений фонетичний варіант цього сувереноніма – **Кацабія** (*“Гарно засинати під палання мзс Кацабії”*). Кваліфікуємо його саме як фонетичний варіант, оскільки етнонім *кацап* нерідко трапляється у варіанті *кацаб*, і наголошуємо на посиленні зневажливого забарвлення, зумовленому заміною останньої літери.

Сучасна РФ претендує у своїх прагненнях на статус імперії – великої імперіалістичної держави, що переважно має колонії, проте українці цей статус бачать,

м'яко кажучи, дещо інакше, увиразнюючи своє розуміння за допомогою префікса **недо-**. В апелятивах – прикметниках, дієсловах та іменниках – цей префікс означає дію, стан або якість, що виявляються в процесах, ознаках і предметах неповною мірою. Цікаво, що безпрефіксна частина іменників – загальних назв літературної мови не становить самостійного слова (пор. *недоук, недотеп, недокрів'я, недостача* тощо) або ж семантично віддалена від префіксального слова (пор. *недорід – рід*), натомість безпрефіксна частина суверенонімів цілком самодостатня.

На позначення РФ зафіксовано такі деривати з префіксом *недо-*: **Недоімперія, Недокраїна, Недодержава, Недорейх, Недоросія**. В аналізованих суверенонімах префікс *недо-* також виражає семантику неповної міри вияву стану або якості і, крім неї, – емоційне маркування. Саме завдяки цьому префіксу кваліфікація РФ як **недоімперії** має яскраве саркастичне забарвлення (*“Ескалація вже обійшлася РФ у трильйон доларів. Тупін, не зупиняйся, маєш цього року добити недоімперію”*). Дещо менший градус комічного в назвах **недокраїна** і **недодержава**, оскільки лексеми *держава* і *країна* не містять у своєму значенні семи *велика*, проте іронічний відтінок тут беззаперечний, наприклад: *“Росія – це пустота. Просто недокраїна, яка намагається прикидатися цивілізацією”*. / *“Закарпатський суддя назвав росію недодержавою...”*. Натяк на фашистську Німеччину періоду Другої світової війни з відтінком зневаги виявляється в суверенонімі **недорейх** (*“... Росія – Недоімперія. Недорейх. У неї все – “недо”. Недофюрер. Недогестапо. Недоконцтабори”*): розпочинаючи агресивні дії проти України, РФ копіювала нацистську Німеччину згаданого періоду.

Слід зауважити, що словами *недокраїна* та *недодержава* активно оперували російські політики та пропагандисти, називаючи ними Україну, схиляючи міжнародну спільноту на свій бік у протистоянні із сусідньою миролюбною державою. Українці скористалися готовим, негативно маркованим номеном і симетрично позначили ним державу-агресора, у якій, на відміну від європейських країн, права громадян весь час утискаються й постійно обмежуються.

За допомогою неологізмів із префіксом *недо-*, один з яких також кваліфікує Росію як недодержаву, співачка Руслана жорстко заперечила претензії Росії на “руське” походження: *“Недоросія недопутіна не має жодного стосунку до слова “Русь” та “руський”*”. Саркастична конотація сувереноніма **Недоросія** посилена номеном *недопутін*. Якщо до повномасштабного вторгнення чимало українців уважали росіян ментально близькими, “братами”, за словами росіян, то після нього ілюзії зникли: російські ЗМІ, розповіді визволених з-під окупації рашистським військом жителів, інтерв'ю з російськими полоненими засвідчили, що, на відміну від більшості українців, основна маса росіян малоосвічені, неамбітні, аполітичні, безпринципні, покірні, жорстокі. За ставленням до цінності людського життя українці і росіяни як народи – антиподи.

Ще одним із суверенонімів є слово **Раша** (*“Раша – це злякисна пухлина на тілі Землі”*). Транскрибована кирилицею англійська назва Росії (Russia) як Раша замість офіційної назви вживається з метою передання зневаги до ворожої держави з амбіціями на світову велич. Відтінок зневаги в цій лексемі добре відчують не тільки українці, а й росіяни, завдяки тому що чи не більшість із них знає зміст слова *параша* – ‘велике відро у тюремній камері для екскрементів і помийв’ (СУМ, т. 6, с. 67) і, відповідно, залюбки чи неохоче асоціюють РФ із цим словом. Прихована асоціація легко стає явною, як-от у пісні *“Путін – х**ло, раша – параша о-о-о-о”*, автори якої відкрито назвали державу-агресора *парашею*.

Конотацію презирства посилено в дериваті **Рашка** за рахунок додавання до твірної основи *раша* суфікса *-к-*, що надає зневажливого значення суфіксальному деривату:

“Раїшка (московія) ще була в памперсах, коли цей край вже давно був українським”. / *“Як тільки Раїшка прийме закон про другу державну мову, українську, бо там українців дуже багато, Україна в той же день прийме також другу державну мову – російську”*.

Суверенонім **Задзеркалля** (*“Новини із задзеркалля. Студентів у РФ змусять вивчати предмет про “велике майбутнє” росії”*), афіксальний дериват, має прозору мотивацію: дивлячись у дзеркало, ми бачимо своє реальне зображення, натомість поза ним – уявне, ґрунтоване на власній, не завжди об’єктивній думці чи на думці інших. У значній частині українців, яким відомий зміст казки В. Симоненка *“Подорож у країну Навпаки”*, сучасна Росія невільно асоціюється з поетонімом – *країною Навпаки*, де *“оком чують, вухом бачать, догори ногами скачуть”*. У Росії сьогодні свій *“новояз”*, нерідко слова вживають у протилежному значенні: правда – це неправда, війна – мир, відступ або втеча – жест доброї волі тощо. Сказане легко проілюструвати висловлюваннями російських високопосадовців на кшталт *“Російські війська здійснили контрвідступ”* і *“Флагман “Москва” здійснив негативне сплиття”*, випадками притягнення росіян до кримінальної відповідальності за плакати з написами *“Нет войне”* чи без написів узагалі тощо. Громадянам демократичних країн, особливо волелюбним, миролюбним, кмітливим, самоіронічним, переважно добре освіченим українцям, що мають доступ до різних джерел інформації, цього не зрозуміти, як і не зрозуміти пасивності, покірності росіян навіть тоді, коли тим загрожує смерть.

Цікавою з погляду словотворення є лексема **Ерефія** (*“Уся внутрішньополітична атмосфера ерефії істерична. Це традиція. Їхній виборець має глибоку потребу ображатися, ненавидіти, зневажати, плюватися на сусідів, на європейців, на всіх, окрім Китаю”*). Це утворення – результат словотвірної контамінації – способу деривації, який *“полягає в утворенні номена внаслідок накладання твірних основ незалежно від місця накладання й характеру накладених елементів”* (Редько, 2016, сс. 210–211) – буквеної аббревіатури *РФ* та неофіційної назви *Росія* (ереф + [Рос] ія). Скорочене найменування великої держави, що стало твірною основою, зумовило зневажливу конотацію. Ця назва має і такий графічний варіант – *рф-ія*. Написання з малої літери відаббревіатурного сувереноніма – назви держави, що претендує на світове лідерство, – посилює зневажливий відтінок цього номена.

Значення братовбивства, зрадництва, злочинства виразно вербалізоване в суверенонімі **Каїн** (*“Якщо, за словами Путіна, Україна і Росія – брати, то РФ – Каїн”*), утвореному трансонімізацією від поетоніма-антропоніма – біблійного персонажа Каїна, що, за Святим Письмом, через заздрість убив рідного брата Авеля: причому здається, що зневажливе ставлення в суверенонімі менш виразне, ніж в антропонімі, оскільки семантика слова Каїн сама по собі вкрай негативна: держава-агресор фактично повторює вчинок Каїна, проте більш жорстоко і масштабно.

Неосуверенонім **Мордор** на позначення Росії (*“Визначивши Мордор як замітник рф, люди дуже органічно сприймають ототожнення росіян з орками”*) утворений трансонімізацією поетоніма-сувереноніма *Мордор* – вигаданої англійським письменником-фантастом Дж. Р. Р. Толкіном чорної країни. Негативна семантика цього номена сильніша за його емоційне забарвлення. Ті, хто не читав *“Володаря пернів”*, інтуїтивно відчують негативну сутність номена *Мордор* завдяки звуковому враженню, створюваному твердими вибуховими приголосними [м] і [д], повторенням твердого вібранта [р]. Крім цього, згідно з народною етимологією, суверенонім *Мордор* українці кваліфікують як дериват від дієслова *мордувати* ‘завдавати комусь фізичного болю або моральних страждань: мучити, катувати’

(СУМ, т. 4, с. 801) чи асоціюють з іменником морда ‘вульг. Про обличчя. // Уживається як лайливе слово’ (там само).

Суверенонім **Росіюшка** (“*Заможна і багата росіюшка намагається нести нам “руський мір” та денацифікувати, щоб ми стали жити так само, як і “братський народ”*”) – суфіксальний дериват від офіційного номена Росія. В українській мові народно-поетичний відтінок російського суфікса *-ушк-* повністю нейтралізовано глузливым забарвленням, що увиразнюють означення *заможня* і *багата*, ужиті в протилежному значенні, тобто енантіосеми, у дописі про те, що росіяни беруть кредити навіть на їжу.

З-поміж неосуверенонімів зафіксовано також складні однослівні. У номенах **Кацапстан**, **Оркостан** і **Зомбостан** (“*У кожен будинок, у кожна оселю, у кожна родину в Оркостані те, що вони роблять з Україною*” / “*Цей Зомбостан краде навіть історичні постаті, переписує історію, чомусь назвав себе старшим братом. Злидота свого не має, то чуже краде*”) поєднано нелітературні, образливі нині найменування росіян – застаріле зневажливе слово *кацапи* й нові, проте не менш зневажливі номені *орки* (англ. Orks, або orks, – велетень, демон) вигадані Дж. Толкіном істоти, схожі на людей, варвари, що мали низький рівень інтелекту, не звикли жити в комфорті, підкоряли не силою, а кількістю (Булик-Верхола, 2022, с. 32) та *зомбі* (люди, які перебувають під сильним впливом чогось чи сліпо й фанатично вірять у що-небудь), а також другу частину назв деяких азійських держав, колишніх республік Радянського Союзу, очевидно, передусім Узбекистану та Туркменістану, що за громадянськими свободами, політичними правами й економічними правами посідають останні місця у світі. Засвідчено також інше потрактування другої частини сувереноніма *Кацапстан*: “*Не раз можна почути такі синоніми назв Росії, як “Кацапляндія” або “Кацапстан” (на зразок Татарстану чи Башкортостану, з урахуванням переважно монгольського походження росіян)*” (narodna.prawda.com.ua).

Лексема **Лаптєстан** (“*Як було на Лаптєстані 100 років назад, так і на сьогодні все залишилось. Брехня, підлість, агресія, невігластво, нікчемність, дурість, пияцтво, пофігізм тощо!*”) утворена аналогічно, з тією лише відмінністю, що перша її частина актуалізує глузливу назву самих громадян Росії, мотивовану назвою взуття предків багатьох сучасних росіян – *лапті*, що виникла на основі метонімічного перенесення. Насправді, таке взуття носили й давні українці, проте, за фото родин росіян і українців, зробленими на початку минулого століття й активно поширюваними в соціальних мережах сьогодні, можна зробити висновок, що предки українців почали носити чоботи – дороге якісне взуття раніше, ніж предки росіян. Очевидно, цим неосуверенонімом мовці стверджують культурну (економічну?) відсталість росіян від українців.

Дериват **Рашастан** (“*Рашастан – це не лише геополітичний стан напівперетравленого шматка території та соціуму, це стан колективної психіки...*” / “*Розвал РФ! Путін втратив усе: губернії Рашастану*”) утворено від простого однослівного сувереноніма *Раша*, що сам по собі має глузливе маркування, та потрактованого вище компонента *стан* (із перської – країна). Зневажлива конотація першого складника посилюється другим компонентом, що прозоро натякає на відсутність демократії, недотримання прав людини в кількох середньоазійських країнах – колишніх соціалістичних республіках СРСР – Туркменістані та Узбекистані чи на неслов’янське походження росіян. У номені **Мокишастан** неслов’янське походження росіян експліковано двічі.

В офіційному інформпросторі РФ частовживане словосполучення *духовные скрепы*, яким російські нацистські ідеологи позначають нібито наявність тісних культурних,

історичних та релігійних зв'язків між росіянами та українцями. Насправді ж, принаймні як виявилось в ході подій останніх восьми років, між цими двома народами прірва – інтелектуальна, ментальна, ціннісна. Іронічний натяк на брехливу офіційну ідеологію Росії, передусім релігійну, властивий найменуванню **Скрепостан** (“Скрепостан поцілує нашого Порошенка в погон!”), утвореному від російського слова *скрепа* (українське – скріпка ‘пристрій, що скріплює окремі предмети, частини механізмів, споруд і т. ін.’ (СУМ, т. 9, с. 322)) та згаданого вище – *стан*.

Кілька зневажливих складних іменувань РФ – **Путінляндія**, **Путіностан** (наприклад: “Підтримую Стерненка! Україна – не Лукашостан і не Путінляндія. Предизент – не бог і не святиня”. / “Ми тут в Україні дивимося на Путінляндію і розуміємо, що проблема не в дзеркалі (карикуристах), а в писку (Путіні)” / “Не подобається тобі Україна – забирайся в путіностан”) – пов’язані з прізвиськом російського диктатора – президента В. Путіна. Друга частина деривата **Путінляндія** англійське слово *land* має значення ‘країна’, ‘земля’ в назвах кількох європейських країн, а друга частина номена **Путіностан** перського походження теж зі значенням ‘країна’. Поєднання з прізвиськом конкретної людини, а не народу спричиняє іронічний відтінок, оскільки є частиною сувереноніма тоталітарної держави. Саме ця невідповідність – країна, у якій проживає певний народ, і країна однієї людини – зумовлює додаткову негативну конотацію – конотацію насмішки.

Не менш іронічним є неосуверенонім **Великокацапія** (“...подумав, що Великокацапія зупинить гумконвої в Донецьк”). У цьому номені поєднано слова з різною конотацією – лексема *великий* (поза контекстом емоційно нейтральна, проте є компонентом назв потужних державних утворень – Велике Князівство Литовське, Великобританія та сформованих, за І. Огієнком (2001), у церковних канцеляриях вселенського патріарха термінів *Великоросія*, *Велика Русь* насправді зі значенням ‘Русь пізніша, похідна, новостворена’) і зневажливе найменування *Кацапія*.

Помітний саркастичний відтінок має складний суверенонім **Бидлостан** (“Бидлостан прийшов сюди, адже без України він немає історії”), першим компонентом якого є розмовне слово *бидло*, одне зі значень якого – лайливе ‘скотина, хам’ (СУМ, т. 1, с. 165). В основі сарказму “лежить гострий дошкульний глум, сповнений зневаги” (Гром’як, Ковалів, & Теремко, 2007, с. 611). “Сарказм заснований не лише на посиленому контрасті між тим, що розуміється і тим, що висловлюється, але і на безпосередньому навмисному оголенні того, що розуміється” (там само). У цьому суверенонімі акцент зроблено на тому, що росіяни подібно до безсловесної скотини покійно виконують волю диктатора В. Путіна, а російські військові – злочинні накази вищого командування тощо.

В аббревіатурних дериватах **Терорашиа** (“А що ж рашисти будуть їсти, коли Фінляндія поверне собі Карелію, а вся терорашиа розпадеться на незалежні республіки?”), **Тероросія** (“ТЕРОросія. Єдина мова, яку вони розуміють, – це мова сили... Тож вони її отримують... Де б вони не були”) за допомогою компонента *теро-* – усічення слів *терор* (‘жорстока, масова розправа ворожої армії над мирним населенням на окупованій нею території’ (СУМ, т. 10, с. 93)), *тероризм* (‘здійснювання, застосовування терору; діяльність і тактика терористів’ (СУМ, т. 10, с. 94)), *терорист*, *терористична* – зацентровано на грубих порушеннях РФ статті IV Конвенції “Про закони і звичаї війни на суходолі” та Додатку до неї: “Положення про закони і звичаї війни на суходолі” (1907 р.) й утілено емоцію гніву.

Найбільш емоційно насиченими, безперечно, є однослівні, саркастичні, на нашу думку, складні найменування ***уйляндія** (“*уйляндія попередила Японію, що в разі розширення масштабу військово-морських навчань США та Японії будуть

вжиті відповідні заходи – МЗС *уїляндії”), *уїлопія (“Єдине цінне, що втратила *уїлопія, так це мізки свого населення”), *уїлорейх та *уїлостан (“*Уїлостан чи *уїлостан? ... тепер – це взагалі не країна, а саме *уїлостан, тобто територія, на якій невідомо пощо проживає зазомбована кагебістською машиною біомаса”). Відверто глузливої емоційної конотації надає аналізованим неосуверенімам сленговий неологізм-обсценізм – лексема *уїло, що походить з російської лайки – відоме, очевидно, в усьому світі прізвисько президента РФ В. Путіна. Очевидно, ця лайка – цілком закономірна вербальна реакція на “стресогенний подразник” (Баган, Навальна, Істоміна, 2022).

Крім простих, зафіксовано також складені оніми на кшталт **країна 404** (буквально – країна-помилка, оскільки через неї потерпає майже весь світ), **палата № 6** (натяк на хвору психіку росіян, яких понад вісім років зомбували засоби масової дезінформації Росії; самогубчу, руйнівну для РФ політику владних органів країни; енантіосемічні повідомлення, заяви вищого керівництва російської держави, які суперечать здоровому глузду), **Рабські Вимірати *Уїляндії** (натяк на підневільне становище росіян, нездатність їх до протесту, небажання щось змінювати у своїй країні; констатація стрімкого скорочення кількості населення; ствердження справжньої сутності президента Росії В. Путіна і РФ як країни та вияв відповідного ставлення до них українців), **недоімперія зла** (експлікація негативу, що пов’язаний із країною, громадяни якої заражені “вірусом імперськості”), **рашівська пільма** (констатація безвиході, безперспективності проживання в Росії, домінування колективного ідіотизму), **рашистська держава** (державна з рашистською (рашизм – російський фашизм) панівною ідеологією), **Скажена Бензоколонка** (позначення країни, що є сировинним придатком для світової економіки і хворіє на психічний розлад). З погляду структури складені сувереноніми – це підрядні словосполучення іменникового типу. З погляду емоційного забарвлення – усі марковані негативно, оскільки вміщують лексику на позначення негативних явищ: *зло, пільма, рашистський, рабський, вимірати* (аббревіація зі слів *вимирати* й *емірати*) чи асоціюються з уже відомими негативно забарвленими номенами.

Проаналізовані сувереноніми є своєрідним засобом психічної саморегуляції українців (помститися загарбникам хоча б словом), а також певною сатисфакцією за намагання РФ присвоїти історію України, заперечити її право на незалежність, за намагання якщо не підкорити, то знищити волелюбний український народ тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Агресивні дії РФ щодо України викликали словотворчу активність мовців, зокрема інтернет-комунікантів, яка виявилася в намаганні якнайточніше назвати державу-ворога. *За допомогою нео- та реактуалізованих суверенонімів* – найменувань РФ українці експлікують визначальні на сьогодні характеристики держави-агресора: становлення неототалітаризму; невідповідність економічної і військової потуги амбіціям на світову гегемонію; абсурдність внутрішньої і зовнішньої політики; нерозвинутість громадянського суспільства; брак критичного мислення навіть в освічених верств населення; культ жорстокості, атрофія емпатії до українців в пересічних росіян; рабська покірність, нездатність російського суспільства на масовий протест.

Більшість проаналізованих суверенонімів має виразне негативне оцінне забарвлення, завдяки якому експліцитно чи імпліцитно виявляються переважно такі емоції номінантів, як гнів і зневага, що слугує індикатором ставлення українського соціуму до держави-агресора.

За будовою досліджені оніми є простими однослівними, складними однослівними та складеними. З погляду деривації однослівні сувереноніми на позначення РФ

як держави-агресора утворено лексико-семантичним способом (онімізацією та трансонімізацією) і морфологічними способами – складанням, афіксацією та аббревіацією. Складені сувереніми структурно – це підрядні словосполучення іменникового типу.

Причиною появи проаналізованих суверенімів є вербалізація психічної реакції українців на загарбницьку політику РФ щодо України та потреба певної сатисфакції.

Перспективним вважаємо дослідження лексем-новотворів на позначення президента Росії В. Путіна та росіян, зокрема мотивації, емоційного забарвлення та словотвірної структури цих лексем.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

СУМ – *Словник української мови: В 11 т.*

ЕСУМ – *Етимологічний словник української мови: У 7 т.*

ЛІТЕРАТУРА

Баган, М., Навальна, М., & Істоміна, А. (2022). Індивідуальні вербальні коди спонтанної емоційної психорегуляції сучасної української молоді. *Psycholinguistics*, 31(2), 6–32.

Булик-Верхола, С. З. (2022). Мовний образ Росії як ворога (на матеріалі ЗМІ періоду російсько-української війни). *Закарпатські філологічні студії*, 23(1), 29–33.

Жиленко, І., & Серобян, А. (2022). Варіанти назви країни-агресора у соцмережах і ЗМІ з аналізом частоти їх вжитку. *Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи: матеріали науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців*. Суми: Сумський державний університет, 59–63.

Заскалета, В. П. (2017). Події новітньої історії України в дзеркалі мови веб-коментарів (на матеріалі коментувань публікацій у соціальній мережі Facebook). *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*, 35, 188–195.

Костюк, Ю. М. (2021). *Суспільно-політичний неолексикон української інтернет-комунікації у формально-семантичному та соціонормативному аспектах* [Дис. докт. філос. в галузі гуманітарних наук, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка].

Огієнко, І. (2001). “Русь”, “Росія”, “Великоросія”, “Малоросія”? *Історія української літературної мови. Вінніпег, 1949*. Узято з <http://litopys.org.ua/pivtorak/pivt09.htm>

Петренко, Є. М. (2018). До проблеми вербалізації емоцій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 37(4), 81–84.

Редько, Є. (2016). Словотвірна контамінація в сучасних інноваційних процесах. *XX-XXI століття: жанрово-стильові й лінгвістичні метаморфози в українській мові і літературі: колективна монографія* / Гол. ред. А. Архангельська. Olomous: VUP, 205–229.

Торчинський, М. М. (2008). *Структура онімного простору української мови: монографія*. Хмельницький: Авіст.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

Білодід, І. К. (Ред.). (1970–1981). *Словник української мови: В 11 т.* Київ: Наук. думка, т. 1, 1970; т. 4, 1973, т. 6, 1975, т. 9, 1978, т. 10, 1980.

Гром'як, Р. Т., Ковалів, Ю. І., & Теремко, В. І. (Ред.). (2007). *Літературознавчий словник-довідник*. Київ: ВЦ “Академія”, 752 с.

Мельничук, О. С. (Гол. ред.). (1985). *Етимологічний словник української мови: У 7 т.* – Т. 2: *Д-Конці [АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні]*. Київ: Наук. думка.

REFERENCES

- Bahan, M., Naval'na, M., & Istomina, A. (2022). Individual'ni verbal'ni kody spontannoї emotsijnoi psikhorehuliatsii suchasnoi ukrains'koi molodi. *Psycholinguistics*, 31(2), 6–32.
- Bulyk-Verkhola, S. Z. (2022). Movnyj obraz Rosii iak voroha (na materiali ZMI periodu rosij's'ko-ukrains'koi vijny). *Zakarpats'ki filolohichni studii*, 23(1), 29–33.
- Zhylenko, I., & Serobian, A. (2022). Varianty nazvy krainy-ahresora u sotsmerezkhakh i ZMI z analizom chastoty ikh vzhytku. *Suchasnyj masovokomunikatsijnyj prostir: istoriia, realii, perspektyvy: materialy naukovopraktychnoi konferentsii studentiv, aspirantiv ta molodykh naukovtsiv*. Sumy: Sums'kyj derzhavnyj universytet, 59–63.
- Zaskaleta, V. P. (2017). Podii novitn'oi istorii Ukrainy v dzerkali movy veb-komentariv (na materialy komentuvan' publikatsij u sotsial'nij merezhi Facebook). *Naukovyj visnyk kafedry YuNESKO KNLU*, 35, 188–195.
- Kostiuk, Yu. M. (2021). *Suspil'no-politychnyj neoleksykon ukrains'koi internet-komunikatsii u formal'no-semantychnomu ta sotsionormatyvnomu aspektakh* [Dys. dokt. filos. v haluzi humanitarnykh nauk, Ternopil's'kyj natsional'nyj pedahohichnyj universytet imeni Volodymyra Hnatiuka].
- Ohienko, I. (2001). “Rus’ “, “Rosii”, “Velykorosii”, “Malorosii”? *Istoriia ukrains'koi literaturnoi movy*. Vinnipeh, 1949. Uziato z <http://litopys.org.ua/pivtorak/pivt09.htm>
- Petrenko, Ye. M. (2018). Do problemy verbalizatsii emotsij. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia*, 37(4), 81–84.
- Red'ko, Ye. (2016). Slovtvirna kontaminatsiia v suchasnykh innovatsijnykh protsesakh. U kn.: *XX-XXI stolittia: zhanrovo-styl'ovi j linhvistychni metamorfozy v ukrains'kij movi i literaturi: kolektyvna monohrafiia* / Hol. red. A. Arkhanhel's'ka. Olomous: VUP, 205-229.
- Torchyns'kyj, M. M. (2008). *Struktura onimnoho prostoru ukrains'koi movy: monohrafiia*. Khmel'nyts'kyj: Avist.

LEKSYKOHRAFICHNI DZHERELA

- Bilodid, I. K. (Red.). (1970–1981). *Slovnyk ukrains'koi movy: V 11 t.* Kyiv: Nauk. dumka, t. 1, 1970; t. 4, 1973, t. 6, 1975, t. 9, 1978, t. 10, 1980.
- Hrom'iak, R. T., Kovaliv, Yu. I., & Teremko, V. I. (Red.). (2007). *Literaturoznavchij slovnyk-dovidnyk*. Kyiv: VTs “Akademiia”, 752 s.
- Mel'nychuk, O. S. (Hol. red.). (1985). *Etymolohichnyj slovnyk ukrains'koi movy: U 7 t.* – Т. 2: *D-Koptsi [АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні]*. Kyiv: Nauk. dumka.

Дата надходження до редакції 05.12.2022
Ухвалено до друку 22.12.2022

Відомості про авторів

<p style="text-align: center;">Заскалета Валентина Петрівна,</p> <p>кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології, Київський національний лінгвістичний університет e-mail: v_zaskaleta@ukr.net</p>		<p style="text-align: center;">Сфера наукових інтересів:</p> <p>історичний гіпотаксис, методика викладання мови, дериватологія, лексична семантика, діалектологія</p>
<p style="text-align: center;">Гмиря Людмила Володимирівна,</p> <p>кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології, Київський національний лінгвістичний університет e-mail: lyudagm@gmail.com</p>		<p style="text-align: center;">Сфера наукових інтересів:</p> <p>актуальні проблеми синтаксичної семантики, проблеми культури української мови, методика викладання української мови як іноземної у вищій педагогічній школі</p>
<p style="text-align: center;">Мінчак Галина Богданівна,</p> <p>кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології, Київський національний лінгвістичний університет e-mail: minchakgb@gmail.com</p>		<p style="text-align: center;">Сфера наукових інтересів:</p> <p>лексична семантика, політичний дискурс, комунікативна девіатологія</p>